

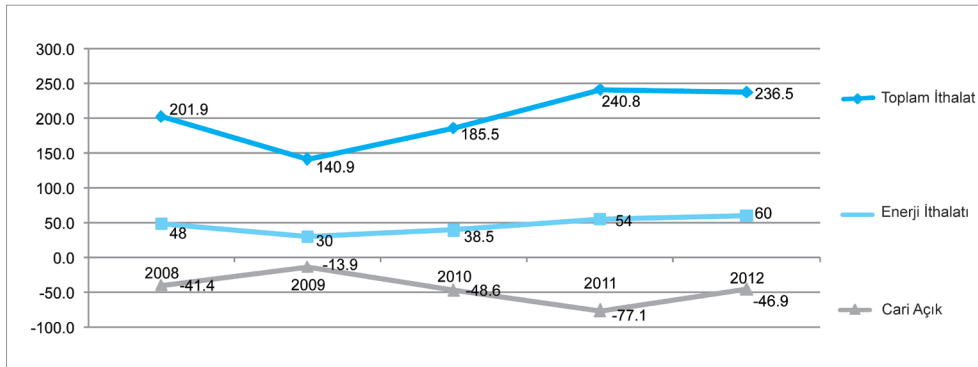
ENERJİ GÖRÜNÜMÜ: TÜRKİYE

GİRİŞ

Türkiye ekonomisinin son 10 yıldır gerçekleştirdiği ekonomik performans ile birlikte üretimin temel girdisi olan enerji ihtiyacı hızla artmaktadır. Ekonomik büyüme hızının artmasıyla beraber enerji tüketimi de artmaya devam etmektedir. Yeterli enerji kaynakları bulunmayan Türkiye enerjiyi zorunlu olarak dışarıdan ithal etmektedir. Bu zorunluluk ekonomik büyüme artışıyla birlikte toplam ithalatı artırırken, enerji ithalatının toplam ithalat içindeki oranını da artırmaktadır. Bu durum cari dengenin enerji ithalatına bağlı olarak sürekli olarak açık vermesine neden olmaktadır (Grafik 1). Enerji talebinde meydana gelen bu artış ekonomik büyüme ve cari açık arasında tercih noktasına gelmesine yol açmaktadır.

2011 yılındaki yüzde 8,5'lik büyüme oranıyla beraber cari açığın GSYH içindeki payının da yüzde 10'un üzerine çıkması ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri kaynaklı küresel ekonomideki belirsizlik nedeniyle 2012 yılında ekonomik büyüme de yavaşlamaya gidilmesine yol açmıştır. Bu yavaşlama ekonomik aktivitedeki canlılığı sınırlarken, ekonomik büyümenin de yüzde 2,2 ile hedeflenenin altında gerçekleşmesine ve GSYH miktarında önemli bir fedakârlığa neden olmuştur. Bu durum enerjide dışa bağımlılığın ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından ne kadar önemli olduğunun da bir göstergesidir.

GRAFİK 1. TOPLAM İTHALAT, ENERJİ İTHALATI VE CARİ AÇIK (MİLYAR DOLAR)

Kaynak: TCMB ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Erdal Tanas KARAGÖL

SETA Ekonomi Direktörü
ekaragol@setav.org

Ülkü İstiklal MIHÇIOKUR

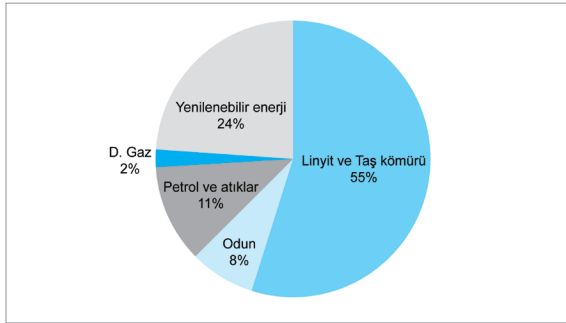
SETA Araştırma Asistanı
uistiklal@setav.org

SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum
Araştırmaları Vakfı
Nenehatun Caddesi No:66, GOP,
Çankaya 06700 Ankara, TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00
Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

TÜRKİYE'DE ENERJİ ÜRETİMİ

Dünya üzerinde ülkeler ve bölgeler arasında eşitsiz dağılan ve kıt olan enerji kaynakları Türkiye'de de kendi ihtiyacına yetecek ölçüde değildir.¹ Türkiye ekonomisinde 2011 yılı itibarıyla enerji üretimi 32,2 Milyon Ton Eşdeğer Petrol'dür (MTEP). Enerji tüketimi ise 2012 yılı itibarıyla 118,8 MTEP'tir.² Enerji rezervlerinin dağılımına bakıldığında, enerji üretim kaynaklarının en önemlisi kömürdür. Türkiye zengin kömür rezervlerine sahip olmasına rağmen kömür de yurtiçi talebi karşılayacak ölçüde üretim yapılamamaktadır. Bunun dışında diğer önemli enerji üretim kaynağı da yenilenebilir enerjidir. Yenilenebilir enerji kaynakları bakımından zengin bir coğrafyaya sahip olan Türkiye'deki enerji üretiminin ancak yaklaşık dörtte biri yenilenebilir enerjiden elde edilmektedir. Fakat gerek yatırım maliyetlerinin yüksek olması gerekse bir takım yatırım koşulları zorlukları potansiyelin altında üretim yapılmasına neden olmaktadır. Diğer yandan, dünyanın hemen bütün gelişmiş ülkelerinde var olan nükleer enerji santralleri Türkiye'de daha yeni kurulma aşamasındadır. 2023 yılında enerji tüketiminde nükleer enerji payının toplam enerji tüketiminde yüzde 10 seviyesine ulaşılacağı beklenmektedir. Elektrik enerjisi toplam kurulu gücü içindeki payının ise yüzde 20 düzeyinde olacağı hedeflenmektedir. Doğalgaz petrol gibi en önemli enerji girdilerinde ise kaynak bakımından fakir olan Türkiye'de bu kaynakların üretimi çok az bir düzeydedir (Grafik 2).

GRAFİK 2. 2011 YILI TÜRKİYE'NİN ENERJİ ÜRETİMİ

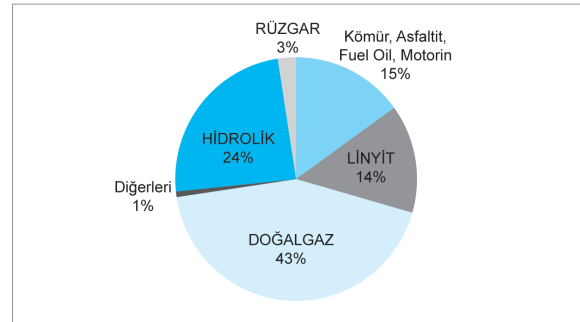

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2012.

Türkiye'deki elektrik üretimi 2012 yılı itibarıyla 239.101 GWh; tüketimi 241.974 GWh'dir; kurulu güç ise 57.058 MW'dir. Elektrik üretimi doğalgazdan, hidrolikten, linyitten, kömürden ve az da olsa diğer kaynaklardan gerçekleştirilmektedir. Elektrik üretiminin birincil enerji kaynaklarına göre dağılımına bakıldığında, üretimin yüzde 43'ü doğalgazdan, yüzde 24'ü hidrolikten, yüzde 14'ü linyitten, yüzde 15'i kömürden ve yüzde

3'ü rüzgardan elde edildiği görülmektedir (Grafik 3). 2011 yılı elektrik enerjisi talebi ve elektrik enerjisi üretiminin kaynaklara göre dağılımına bakıldığında doğalgazda büyük ölçüde dışa bağımlı olan Türkiye ekonomisi için bu durum ödemeler dengesine negatif yansımaktadır. Bu nedenle elektrik enerjisi üretimi içindeki yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılması ile başta ithal kaynaklar olmak üzere fosil yakıtların payının azaltılması önem arz etmektedir.

GRAFİK 3. ELEKTRİK ENERJİSİ ÜRETİMİNİN ENERJİ KAYNAKLARINA GÖRE DAĞILIMI

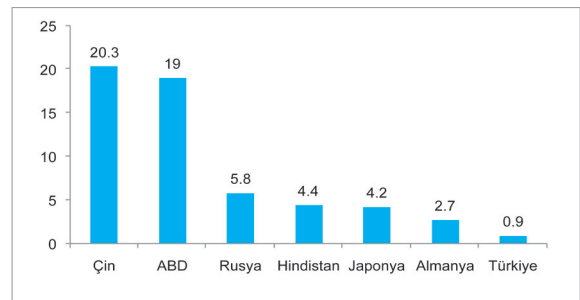

Kaynak: TEİAŞ, Türkiye Elektrik Üretim – İletim İstatistikleri 2012.

TÜRKİYE'DE ENERJİ TÜKETİMİ

Dünya ekonomilerinde ekonomik büyümeye bağlı olarak enerji tüketimi de artmaktadır. Dünya enerji tüketiminde en yüksek payı 2010 yılı verilerine göre sırası ile Çin, ABD ve Rusya almaktadır. Bu ülkeleri Hindistan, Japonya ve Almanya takip etmektedir. Türkiye'nin dünya enerji tüketimindeki payı ise yüzde 0,9'dur (Grafik 4). Türkiye ekonomisinin büyüme hızı ve gelişmişlik düzeyi arttıkça enerji tüketimi de artmaktadır. Yurtiçi enerji üretiminin yeterli ölçüde artırılamaması sebebiyle tüketimdeki artış ile dışa olan bağımlılık artmaya devam etmektedir. Bu nedenle enerji için ayrılan kaynak sürekli artmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın Raporuna³ göre de Türkiye enerji tüketimi en hızlı artan ikinci ülkedir.

GRAFİK 4. 2010 YILI ENERJİ TÜKETİMİ EN YÜKSEK OLAN ÜLKELERİN PAYLARI (%)

Kaynak: EPDK, Doğalgaz Piyasası Dairesi Başkanlığı, Doğalgaz Piyasası Raporu, 2011.

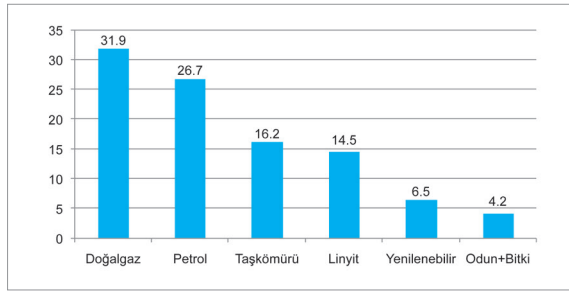
3. International Energy Agency, "Word Energy Outlook", 2012.

1. Fatma Fehime Aydın, "Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 35, Ocak-Temmuz, 317-340, 2010.

2. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2012.

Enerji ihtiyacının karşılanmasında doğal kaynaktan yoksun olan Türkiye’de ekonomik büyüme arttıkça enerjide dışa bağımlılık da artmaktadır. Aynı zamanda enerjiye olan bu bağımlılık nedeniyle enerji kaynaklarındaki fiyat değişimleri tüm ekonomik göstergeleri doğrudan etkilemektedir. Enerji tüketimi ekonomik büyümeyi artırırken, ekonomik büyüme de enerji tüketimini sürekli hale getirmekte bu anlamda ekonomik büyüme ile enerji tüketimi arasında çift yönlü bir ilişki söz konusu olmaktadır. Diğer yandan, ekonomik büyüme ile birlikte enerji tüketiminin de artışı ve buna bağlı olarak dışa bağımlılığın artması, aynı zamanda küresel ekonomideki belirsizlikler nedeniyle artan enerji fiyatları ile ekonomi üzerinde olumsuz bir etki meydana getirmektedir. Özellikle enerji tüketiminin yüzde 90’nının fosil yakıtlardan karşılandığı düşünüldüğünde enerjide dışa bağımlılığın önemi daha da artmaktadır (Grafik 5).

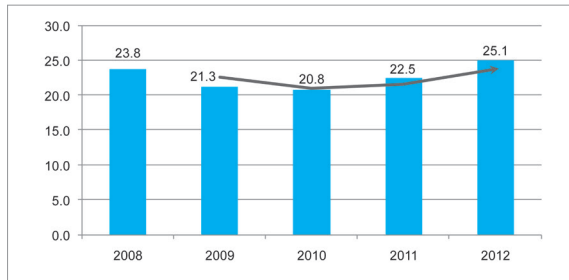
GRAFİK 5. 2012 YILI ENERJİ TÜKETİMİNİN KAYNAKLARA GÖRE DAĞILIMI (%)

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2012.

Türkiye’deki enerji tüketiminin yüzde 71’i ithalat, yüzde 29’u ise yurtiçi üretimden karşılanmaktadır.⁴ 2012 yılı toplam ithalat miktarı olan 236,5 milyar Dolar’ın 60,1 milyar doları enerji ithalatına ayrılmıştır. Dolayısıyla, 2012 yılında gerçekleşen 46,9 milyar dolar olan cari açığa enerji önemli bir paya sahip olmuştur.⁵ Yani 2012 yılında enerji dışı 12 milyar dolardan fazla cari fazla verilmiştir. Ayrıca enerji ithalatının toplam ithalat içindeki payı yıllara göre artmaktadır. 2011 yılında enerji ithalatının toplam ithalat içindeki payı yüzde 22,5 iken bu oran 2012 yılında yüzde 25,1’e yükselmiştir (Grafik 6).

GRAFİK 6. ENERJİ İTHALATININ TOPLAM İTHALAT İÇİNDEKİ PAYININ YILLARA GÖRE DEĞİŞİMİ (%)

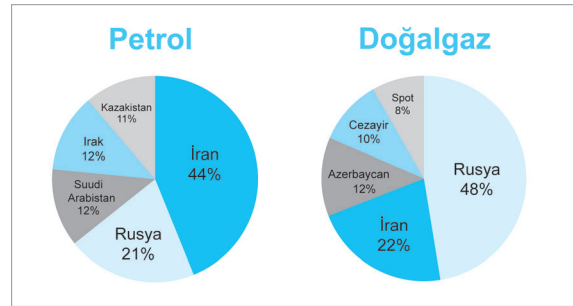
Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 2012.

4. Dünya Bankası 2013 verilerinden derlenmiştir.

5. TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 2013.

Türkiye kömür rezervleri bakımından zengin ve yenilenebilir enerji potansiyeli yüksek olsa da enerji talebinin karşılanmasında temel rol oynayan petrol ve doğalgaza sahip değildir. Bu nedenle, Türkiye dünyanın en çok doğalgaz ithal eden yedinci; en çok petrol ithal eden on üçüncü ülkesidir.⁶ 2011 yılı itibarıyla petrol ithalatının yüzde 42’si İran’dan, yüzde 20’si Rusya’dan, yüzde 24’ü Irak ve Suudi Arabistan’dan kalanı ise Kazakistan, Suriye ve İtalya’dan ithal edilmektedir. Doğalgazda ise büyük ölçüde Rusya’ya bağımlı olan Türkiye doğalgaz ithalatının yüzde 48’ini Rusya’dan karşılamaktadır. İkinci olarak ise yüzde 22 ile İran’dan doğalgaz ithal etmektedir (Grafik 7).

GRAFİK 7. 2011 YILI ÜLKELERE GÖRE PETROL VE DOĞALGAZ İTHALATI

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2012.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Enerji ulusal ve uluslararası alanda politika belirlemede ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle Türkiye gibi enerjide dışa bağımlılığı yüksek ve enerji talebi ekonomik büyümeye paralel olarak hızla artan ülkelerde enerji politikaları önem arz etmektedir. Son yıllarda gerçekleşen ekonomik büyüme oranlarıyla beraber artan enerji ithalatı nedeniyle cari açık Türkiye’nin yapısal bir sorunu haline gelmiş ve sürdürülebilirliği tartışma konusu olmuştur. Bu nedenle cari açık ve ekonomik büyüme arasında tercih noktasına gelinmiştir.

Türkiye’nin potansiyelinin altında büyümesinin önüne geçilmesi ve 2023 hedeflerinin yakalanabilmesi enerjide gerçekleştirilecek düzenlemeler ile sağlanacaktır. Cari açığı artırmadan ekonomik büyümenin sağlanması için enerji kaynaklarının çeşitlenmesi ve mevcut enerji kaynaklarının verimli kullanılması önemlidir. Bu nedenle enerji arz güvenliğinin sağlanması, enerji kaynaklarında ve bölgelerinde çeşitlilik olması ve mevcut enerji kaynaklarının verimliliğinin artırılarak enerjide dışa bağımlılığın azaltılması Türkiye için en önemli politikalar olacaktır.

Bunların yanı sıra Türkiye coğrafi konumu itibarıyla enerji alanında kritik bir önem sahiptir. Enerji kaynak-

6. Koç Üniversitesi, “Türkiye’nin Enerji Verimliliği Haritası ve Hedefler” Projesi Raporu, 2012.

larına yakınlığı ve Avrupa ile enerji kaynakları arasında bir köprü görevi görmesi Türkiye'ye farklı misyon yüklemektedir. Türkiye'nin bu konumu zengin enerji kaynaklarına sahip olmamasına rağmen, enerji kaynaklarıyla çevrelenmiş durumda olması Türkiye'nin bir enerji merkezi olmasını sağlayacaktır. Dünya'nın kanıtlanmış petrol ve doğalgaz rezervlerinin dörtte üçünün Türkiye'ye komşu ülkelerde yer alması bunun bir göstergesidir. Özellikle OECD ve gelişmekte olan Asya ülkelerinin, Orta Doğu ve Hazar Havzası petrolüne artan bağımlılığı Türkiye'nin konumunun öneminin gün geçtikçe artacağına işaret etmektedir.⁷

Türkiye'nin Hazar Bölgesi'nde oynadığı rol her geçen gün artmaktadır. Hazar bölgesi zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarıyla Türkiye'nin artan enerji ihtiyacının karşılanması bakımından önem arz ederken, Türkiye'nin de hem tüketici olarak hem de bölge kaynaklarının Avrupa'daki pazarlara taşınmasında kilit bir transit ülke olarak doğal bir köprü rolü oynamaktadır. Türkiye'nin bölge ülkeleriyle tarihten gelen derin işbirliği özellikle son dönemde büyük bir ivme kazanmıştır. Bu nedenle Hazar Bölgesi'ndeki doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasına yönelik olarak hazırlanan TANAP ve NABUCCO projeleri hız kazanmalı, bu konuda daha fazla vakit kaybedilmemelidir. Böylece Türkiye kendi arz güvenliğini sağlayacak, enerji kaynaklarını çeşitlendirecek ve Avrupa'nın arz güvenliğine katkı sağlamış olacaktır.

Enerji politikaları kapsamında Kuzey Irak da Türkiye'nin enerjide üstleneceği rol bakımından önem arz etmektedir.

7. Koç Üniversitesi, "Türkiye'nin Enerji Verimliliği Haritası ve Hedefler" Projesi Raporu, 2012.

tedir. Kuzey Irak'ın dünyaya açılması ve petrolünün Avrupa'ya açılması Türkiye sayesinde gerçekleşecektir. Kuzey Irak'ta izlenecek politika Türkiye'nin bir enerji üssü olmasında atılacak en önemli adım olacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler ile olan ilişkileri ve bulunduğu konumu stratejik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin büyük güç olmasının önünde en büyük engel olan Kürt meselesinin çözülmesi hem Türkiye'nin geleceği hem de uluslararası alanda politik arenada elinin güçlü olmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı olmaktan kurtulmak için attığı bir diğer adımda Nükleer enerji santralinin kurulması karardır. Enerji kaynakları hem siyasi hem de ekonomik ilişkiler açısından kriz unsuru oluşturabilecek niteliğe sahiptir. Bu nedenle enerjide dışa bağımlılığın azaltılması için kendi öz kaynaklarının geliştirilmesi anlamında nükleer enerji santralinin sayısının artırılması artık bir zorunluluk halini almıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin yenilenebilir enerji potansiyelini büyük ölçüde kullanması dışa bağımlılığını azaltmada en etkili yöntemlerden olacaktır.

Türkiye'nin enerjide izleyeceği politika 2023 hedefleri için de temel unsuru teşkil etmektedir. Bu nedenle enerjinin verimli kullanımı ve tüketicilere ulaştırılmasında alternatif yollar seçilmesi gerekmektedir. Buna yönelik olarak Enerji Piyasası Anonim Şirketi'nin (EPİAŞ) kurulması önemli bir adımdır. Bu kapsamda Enerji Borsasının kurulacak olması Türkiye'nin 2023 vizyonu ve artan enerji ihtiyacı, pazarın serbestleşmesi, coğrafik enerji üssü olma gibi amaçları açısından kritik önem taşımaktadır.

Erdal Tanas KARAGÖL

1992'de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden derece ile mezun oldu. Yüksek lisansını ABD'de Connecticut Üniversitesinde, doktorasını İngiltere'de bulunan York Üniversitesi'nde, 2002 yılında "Dış Borçlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi ve Dış Borç Öteleme Riski" adlı teziyle tamamladı. Karagöl'ün çeşitli gazete ve dergilerde dış borçlar, cari açık, ekonomik büyüme, savunma harcamaları, enerji, işsizlik, kamu harcamaları, yoksulluk ve sosyal yardım alanlarında yazıları, makaleleri ve araştırma raporları bulunmaktadır. Birçok makalesi uluslararası dergilerde ve "Social Science Citation Index" (SSCI)'de taranan dergilerde yayımlandı. Bu çalışmalarından dolayı, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ve TÜBİTAK tarafından birçok defa yayın teşvikine layık görüldü. Karagöl, TÜBİTAK tarafından Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA) asosiye üye olarak seçildi. Halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta ve SETA'da ekonomi bölümünde çalışmalar yapmaktadır.

Ülkü İstiklal MIHÇIÖKUR

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat bölümünden mezun oldu. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim dalında yüksek lisansına devam etmektedir. Enerji ekonomisi, ekonomik büyüme, istihdam, sosyal yardımlar ve yoksulluk alanlarında araştırmalarını sürdürmektedir. SETA'da Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

SETA

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

Nenehatun Caddesi No:66, GOP, Çankaya 06700 Ankara, TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org